

I VO RAKOVSKÝ

ENEOLIT NA VÝŠINNÉM SÍDLIŠTI VELKÁ SKÁLA U VÝROVIC, OKR. ZNOJMO

V letních měsících roku 1975 provedli členové studentského vědeckého kroužku, kteří se účastnili systematického archeologického výzkumu katedry prehistorie FF UJEP a Jihomoravského muzea ve Znojmě v Těšeticích-Kyjovicích, zjišťovací sondážní výzkum na výšinném sídlišti Velká skála u Výrovic (též Výrovce — „nad plánovanou přehradou“).¹ Lokalita, známá již z průzkumu V. Vildomce,² leží na levém břehu meandrující Jevišovky, asi 500 m od obce proti jejímu toku (obr. 1). Tvoří ji náhorní plató strmě se zvedající nad řekou, které na severozápadě přechází v protáhlý jazyk a vytváří tak rozsáhlou plošinu (tab. I). Tato plošina je ze západní a jižní strany chráněna prudkým srázem k Jevišovce, z východní strany pak hlubokým korytem. Je přístupná pouze od severozápadu, kde přechází do volného terénu.

Průzkumem bylo předběžně zjištěno, že osídlení se koncentruje v jihozápadní části náhorní plošiny, kde zaujímá plochu cca 80×80 m. Čtyřmi sondami, které byly v těchto místech položeny, se podařilo prozkoumat plochu téměř 100 m².

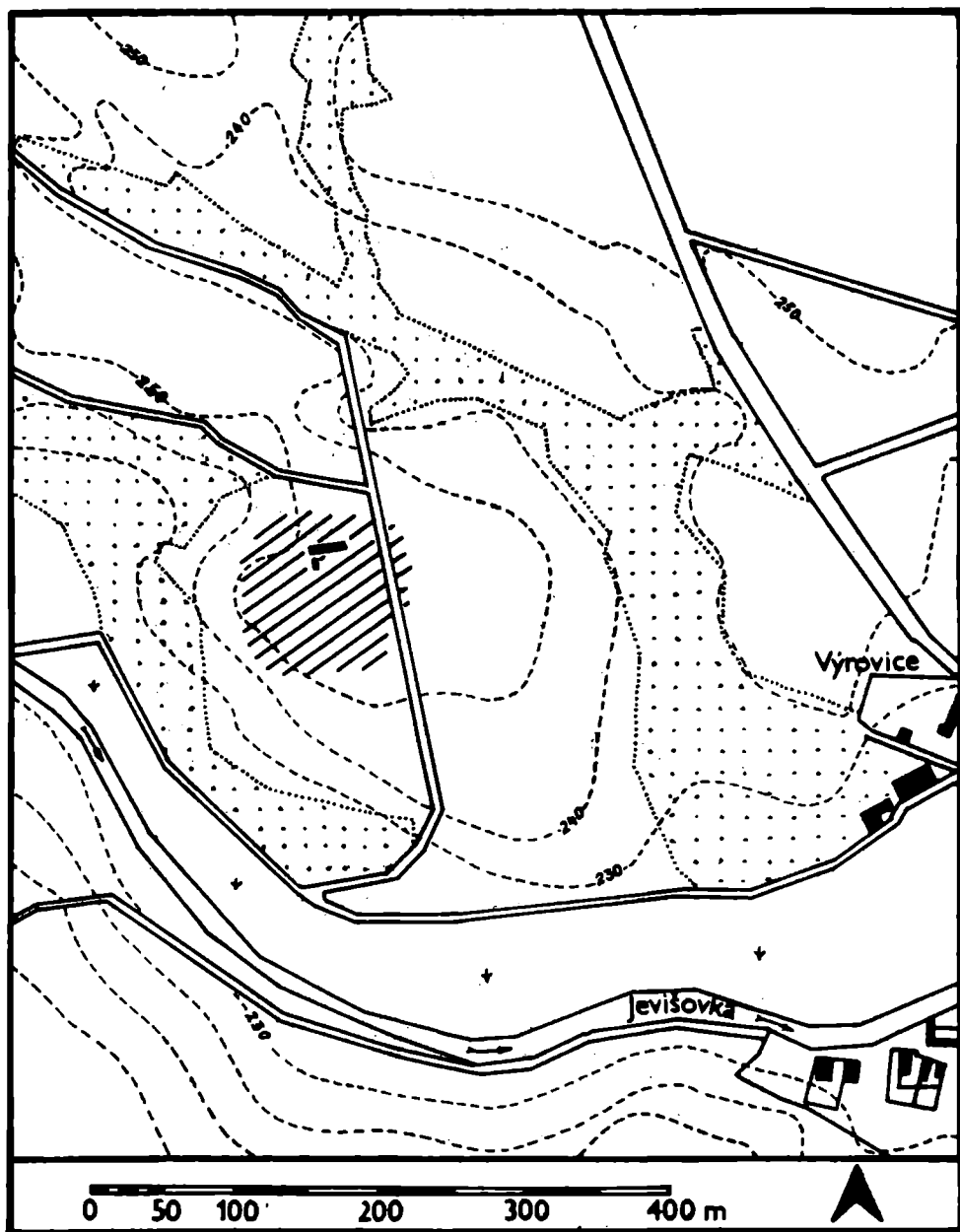
Popis nálezové situace (obr. 2)

Sonda I

Rozměry 3,45×2,75 m. Byla umístěna v severní polovině osídlené plochy. Po skrytí ornice jsme zachytili kulturní vrstvu téměř černého zbarvení o mocnosti 20 cm. Vrstva, stejně jako v ostatních sondách, byla na profilu zcela homogenní a neumožnila žádná stratigrafická pozorování. Po jejím odebrání jsme narazili po celé ploše sondy na neporušené pískové podloží. Kulturní vrstva obsahovala četné zlomky především eneolitické keramiky a množství štípané industrie. Osteologický materiál se téměř nevyskytl.

¹ Za umožnění výzkumu děkuji vedoucímu archeologického výzkumu v Těšeticích-Kyjovicích doc. dr. V. Podborskému, CSc. Díkem jsem rovněž zavázán dr. P. Košťálkovi a dr. E. Kazdové za cenné rady a konzultace nad materiálem a zejména M. Bálkovi za významnou pomoc při dokumentaci.

² V. Vildomec, Další eneolitická osada na Znojmsku, AR XIV, 1962, 554—555, 566—567.

Obr. 1. Vydrovice — Velká skála, okr. Znojmo. Situační plánec lokality s vyznačeným místem výzkumu. (Kresba M. Bálek.)

Sonda II

Rozměry $5,50 \times 2,10$ m. Byla zahlobena jihovýchodně od sondy I. Kulturní vrstva měla stejný charakter jako v předchozí sondě a poskytla i obdobný archeologický materiál. Pod ní se nám podařilo zachytit v pískovém podloží čtyři zahlobené objekty a žárový hrob kultury s MMK (tab. II:1,2).

Objekt 1 — černohnědá skvrna takřka kruhového tvaru ($1,10 \times 1,20$ m; hloubka 0,55 m) s jednolitou výplní stejného zbarvení. Obsahoval zbytky kamenné destrukce a drobné kousky mazanice. Nevýrazné keramické fragmenty lze rámcově zařadit do mladší doby bronzové.

Objekt 2 — měl podobný tvar ($0,80 \times 0,70$ m; hloubka 0,20 m) i stejný charakter výplně. Obsahoval hrudky mazanice a atypické zlomky keramiky. Svým severozápadním okrajem se dotýkal jamky se žárovým pohřbem.

Objekt 3 — byl mírně oválného tvaru ($0,80 \times 1,00$ m; hloubka 0,35 m) a téměř černý zásyp obsahoval střepy kultury s MMK (obr. 4:12–14), mazanici a rohovcový úštěp.

Objekt 4 — měl obdobný charakter jako objekt 1 ($0,95 \times 0,90$ m; hloubka 0,60 m). Z jeho výplně pochází řada střepů z mladší doby bronzové a dva střepy zdobené technikou brázděného vpichu. Tento objekt se svým severovýchodním okrajem rovněž dotýkal jamky se žárovým pohřbem.

Žárový hrob

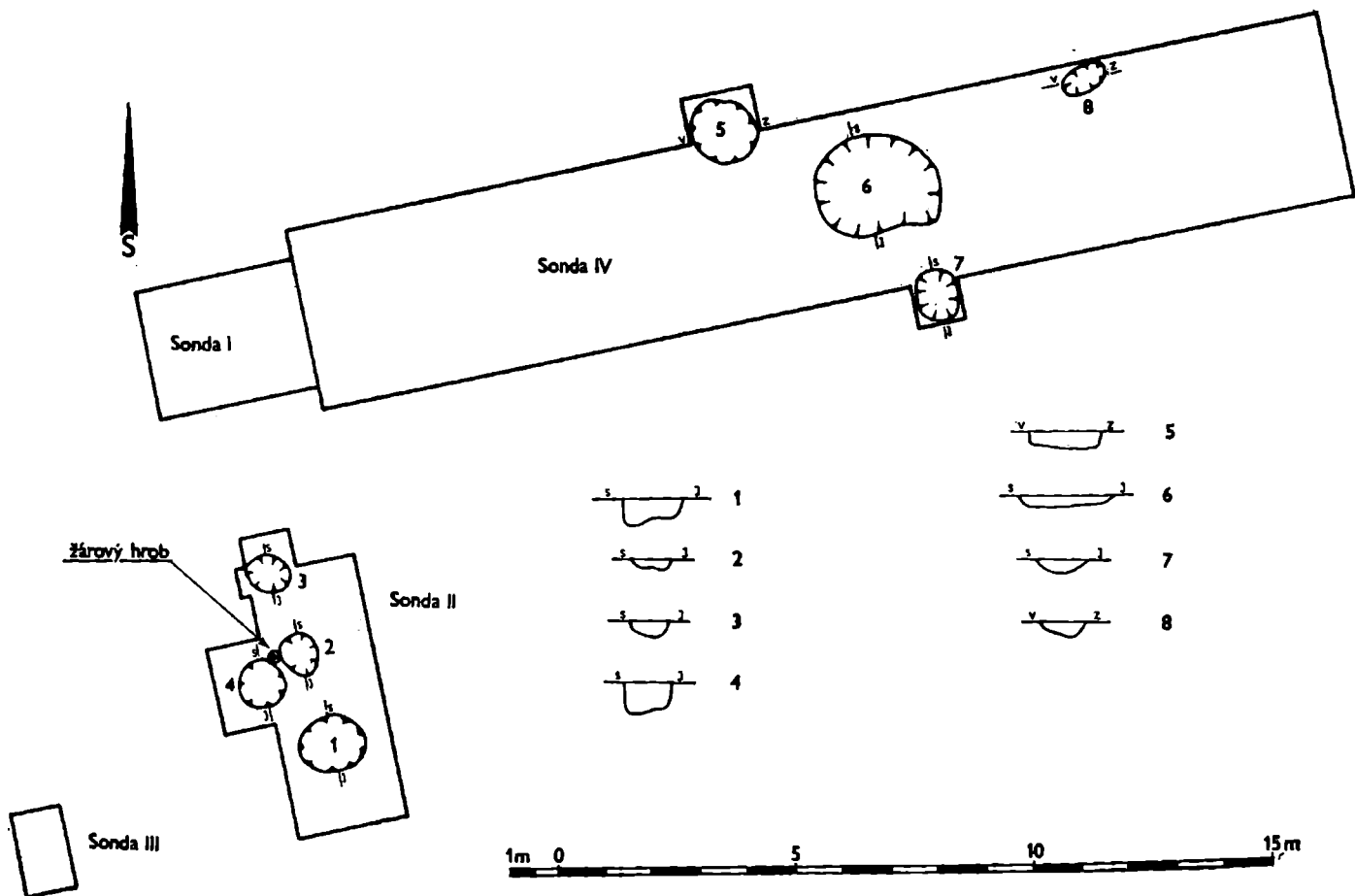
Hrob se nacházel mezi objekty 2 a 4 a těsně se jich dotýkal. Tvořila ho mělká hrobová jamka (\varnothing 30 cm; hloubka 10 cm), ve které byly uloženy zbytky spálených kůstek. Jamka se zbytkem kostry pak byla překlopena mísou na nožce (tab. II:3). Nožka byla odorána a její část nalezena již dříve v kulturní vrstvě. Mísa na nožce (obr. 3) byla hnědé barvy a kvalitně vypálená. Byla vyrobena z keramické masy s příměsí jemného písku. Pod lehce profilovaným ven vyklenutým hrdlem (\varnothing 26 cm) byla zdobena třemi dvojicemi rytých měsíčkovitých půlobloučků. Čtvrtou dvojici se nepodařilo zjistit, i když je patrné, že celkové rozložení výzdoby ji předpokládá. Mísa na nožce je typickým tvarem mladšího stupně kultury s MMK a lze ji zařadit do fáze IIb Palliardiho třídění uvedené kultury.

Sonda III

Rozměry $1,95 \times 1,10$ m. Byla položena jhozápadně od sondy II. Pod ornici zjištěná kulturní vrstva o mocnosti 10 cm byla silně promíšená štěrkem a neposkytla takové množství archeologického materiálu jako v předchozích sondách. Proto bylo od jejího dalšího hloubení upuštěno.

Sonda IV

Rozměry 22×4 m. Představovala největší plošný odkryv na sídlšti (tab. II:4). Kulturní vrstva měla stejný charakter jako v sondách I a II. Rovněž materiál, který poskytla, nevybočil z rámce předchozích zjištění. V pískovém podloží se nám podařilo zachytit touto sondou objekty 5–8. Výplň objektů byla ve všech případech téměř černá a ostře se odlišovala od podloží. Jámy byly mělce zahlobeny a poskytly pouze několik atypických zlomků keramiky. Z těchto důvodů neuvádím ani jejich detailní popis.

Obr. 2. Výrovce — Velká skála, okr. Znojmo. Plánek sond a objektů. (Kresba. M. Bálek.)

Zhodnocení

Z osmi na výrovickém výšinném sídlišti zjištěných objektů lze kulturně zařadit pouze objekty zachycené v sondě II. Objekty 1 a 4 patří až k pozdějšímu osídlení v mladší době bronzové. Zárovň hrob a objekt 3 náleží mladšímu stupni kultury s MMK a představují nejstarší osídlení na lokalitě. Objekt 2, vzhledem k jeho dotyku s hrobovou jamkou, lze s největší pravděpodobností považovat za současný s ní³ a zařadit ho rovněž do mladšího stupně kultury s MMK.

Archeologický materiál pochází především z kulturní vrstvy a tvoří ho zejména keramika a štípaná industrie. Osteologický materiál je velice chudý.

K e r a m i k a

Hlavní masu keramického materiálu tvoří keramika eneolitická, menší část lze rámcově zařadit do mladší doby bronzové. Z období eneolitu jsou na výrovickém výšinném sídlišti zastoupeny všechny hlavní kultury jihozápadní Moravy počínaje mladším stupněm kultury s MMK a jevišovickou kulturou konče.

K u l t u r a s M M K

Jejím nejvýraznějším představitelem je mísa na nožce s rytou výzdobou měsíčkovitých půlobloučků. Je to jediný celý keramický tvar získaný výzkumem. Ostatní materiál je pouze ve zlomcích. Sporadicky se vyskytují plastické výčnělky (obr. 4:2,3,6), většina keramiky je nezdobená. Celkově lze materiál kultury s MMK, získaný výzkumem, zařadit do fáze IIb Pallardiho třídění uvedené kultury.⁴

K u l t u r a n á l e v k o v ý c h p o h á r ů

Patří sem především okrajové střepy z nálevkovitých hrnců zdobené těsně pod okrajem řadou trojúhelníkovitých záseků (obr. 4:7,8), či drobných rýh (tab. IV:1) a zlomky okrajů s přesekávanou plastickou lištou (obr. 4:1,4). Do KNP lze zařadit též střep se zesíleným okrajem přefatým třemi svislými rýhami (tab. IV:5), stejně jako střep z výdutě s plastickým žebrem, které je z obou stran lemováno řadou vpichů (tab. IV:7). Pro bližší klasifikaci uvedené kultury má význam zejména střep zdobený pod okrajem kolkovými liniemi (tab. IV:2), tedy výzdobou typickou pro jevišovickou fázi KNP a častou zejména v její východní skupině.⁵

T y p R e t z – K ř e p i c e – B a j ě

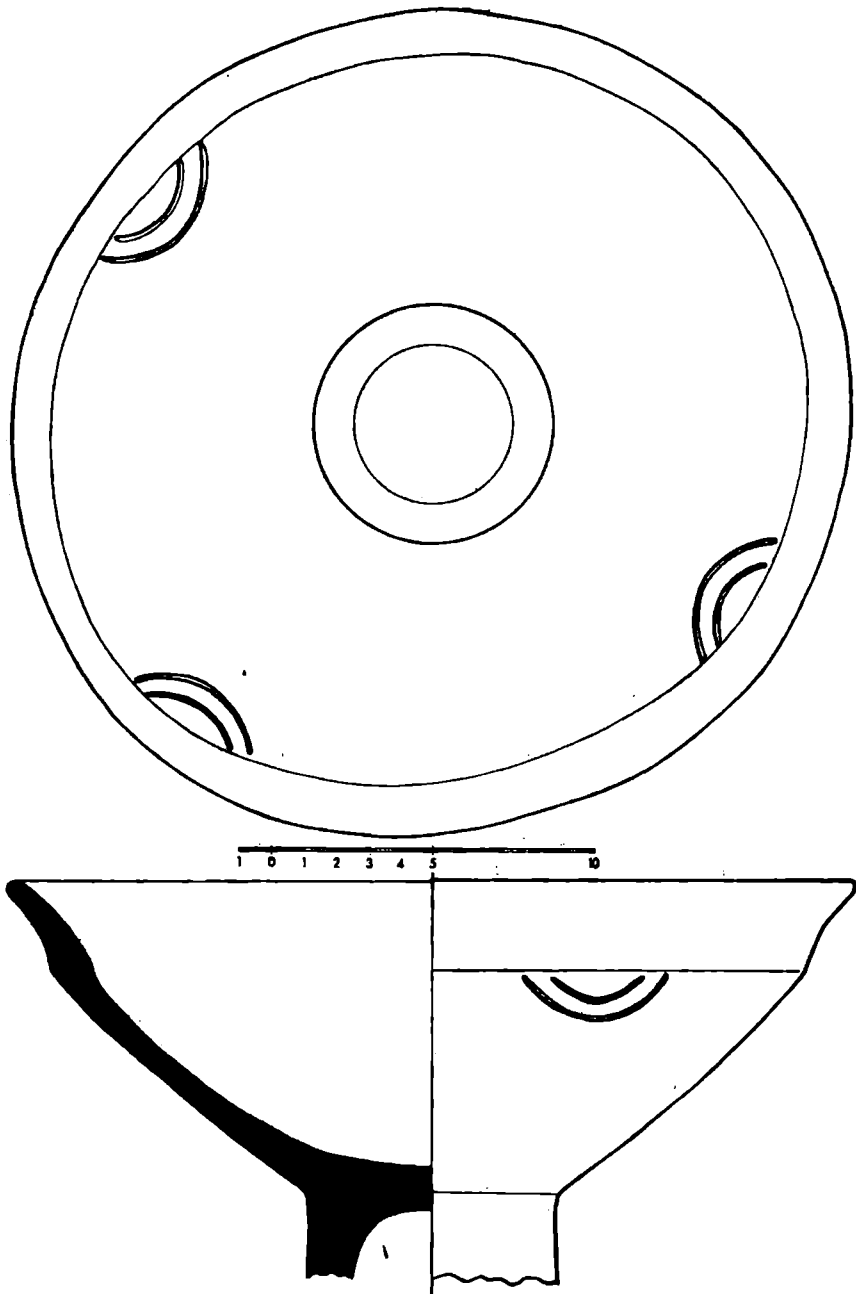
Na výrovickém sídlišti ho představuje kolekce drobných střepů (tab. III) vyrobených většinou z jemně plaveného materiálu. Barva kolísá od odstínu

³ Nepovažují za pravděpodobné, že by i objekt 2 byl náhodně zahlouben do těsné blízkosti hrobu, aniž by jej porušil.

⁴ J. Pallardi, Hliněné modely neolithických chýší, ČMMZ XVI, 1916, 44.

⁵ M. Zápotocký, Problém periodisace kultury nálevkovitých pohárů v Čechách a na Moravě, AR X, 1958, 876;

A. Houšťová, Kultura nálevkovitých pohárů na Moravě, FAP 3, Praha 1960, 7.

Obr. 3. Výrovce — Velká skála, okr. Znojmo. Mísa na nožce ze žárového hrobu kultury s moravskou malovanou keramikou. (Kresba M. Bálek.)

světelnědě barvy až po šedočernou. Všechny určitelné fragmenty pocházejí ze šálků s esovitou profilací, nejoblíbenějšího tvaru uvedeného typu.⁶ Výzdoba je provedena technikou brázděného vpichu, růžencového vpichu, důlkováním, objeví se též svislé řady rytých rýžek. Běžná je rovněž kombinace různých technik (tab. III:14,17,18). Výzdobná schemata, jak je uvádí zejména pro moravské prostředí V. Janák,⁷ nelze pro fragmentárnost materiálu rozlišit. Do kolekce keramiky zdobené brázděným vpichem z výroveckého výsinného sídliště je třeba ještě přiřadit výrazný fragment, získaný při povrchovém průzkumu V. Vildomcem.⁸

Kultura s kanelovanou keramikou a jevišovická kultura

Kultura s kanelovanou keramikou je zastoupena dvěma nevýraznými zlomky, na nichž je patrná kanelace (tab. III:10,12). Do rámce jevišovické kultury je možné zařadit střepy s přesekávanou plastickou páskou (tab. IV: 3,4,6—9), i když vzhledem k jejich fragmentárnosti nelze vyloučit poněkud starší datování (Jevišovice C₁).

Štípaná industrie

Výzkumem bylo získáno množství rohovcové suroviny, amorfních úštěpů i řada drobných čepelek. Pěkným exemplářem je zlomek pilkovitého nástroje získaného z kulturní vrstvy v sondě I (obr. 4:9). Bylo by žádoucí, aby v budoucnosti byla věnována větší pozornost zejména provenienci suroviny, sloužící k výrobě štípané industrie.

K nejvýznamnějšímu zjištění při výzkumu patří objev žárového hrobu kultury s MMK. Kosterní pozůstatky podle posudku A. Lorencové⁹ pocházely převážně z lebky a dlouhých kostí končetin. Byly až na malé výjimky kvalitně spáleny a náležely s největší pravděpodobností juvenilnímu jedinci ve stáří přibližně 14—17 let. Blížší určení pohlaví nebylo pro torzovitost pozůstatků možné.

Výrovecký hrob rozšiřuje dosud skromný počet rituálních pohřbů v kultuře s MMK.¹⁰ Pochování spáleného těla je pak zcela ojedinělé. Dosud jediný bezpečně zjištěný žárový hrob uvádí F. Vildomec z Jaroměřic-Kerchůvek.¹¹ Na rozdíl od výroveckého hrobu nebyly spálené kosti uloženy v prosté zemi, nýbrž v popelnici, za kterou posloužil větší hrnek, a kolem byly přistaveny další přídatné nádoby.

Datování jaroměřického hrobu do fáze Ib pokládá V. Podborský za nejisté, neboť souvislost mezi známým sídlištěm uvedené fáze a vlastním hro-

⁶ A. Točík, Keramika zdobená brázděným vpichem na juhozápadnom Slovensku, PA LII-2, 1961, 332.

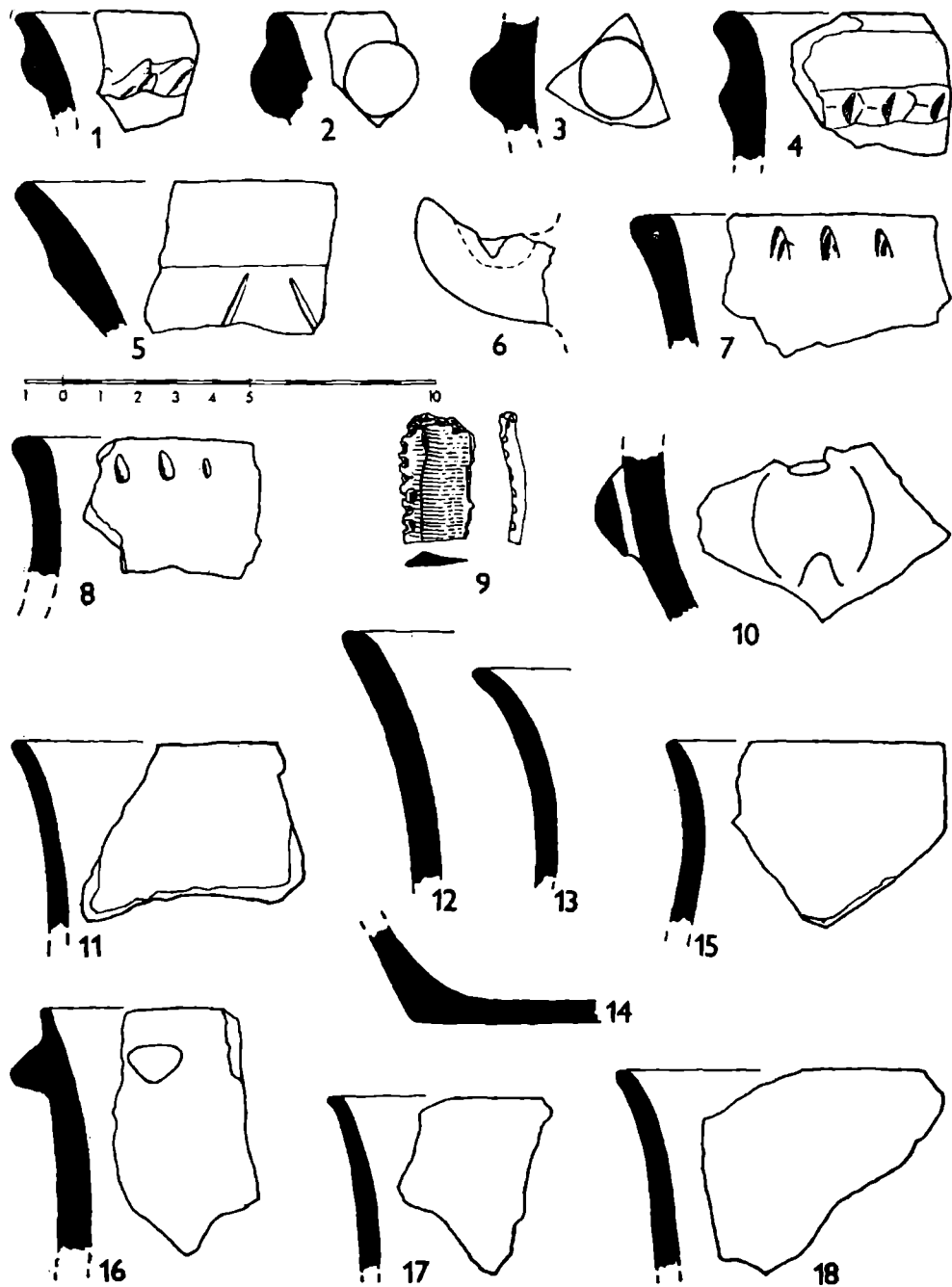
⁷ V. Janák, Pozdněengyelský vývoj ve středním Podunají se zřetelem na genezi skupin s keramikou brázděného vpichu, rkp. diplomní práce, Brno 1975, 64—66.

⁸ V. Vildomec, op. cit., 555.

⁹ Doc. dr. A. Lorencové, CSc., za posouzení nálezu co nejsrdečněji děkuji.

¹⁰ Naposledy V. Podborský, Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou, SIA XVIII-2, 1970, 260, 262, a zejména 268—269; P. Košťálek, Die Lengyel-Kultur in Mähren, Studie AÜ ČSAV 6, Brno 1972, 23—25.

¹¹ F. Vildomec, O moravské neolithické keramice malované, OP VII—VIII, 1928 až 1929, 37.

Obr. 4. Výrovce — Velká skála, okr. Znojmo. Výběr keramiky z kulturní vrstvy a objektu č. 3.
(Kresba M. Bálek.)

bem není prokázána.¹² Hrob z Výrovic, datovaný mísou na nožce jednoznačně do fáze IIb, je tedy dosud jediný bezpečně chronologicky zařaditelný žárový hrob kultury s MMK. Původ kremace v prostředí kultury s MMK je zřejmě třeba hledat v kultuře s vypíchanou keramikou,¹³ v níž je spalování nebožtíků častější.¹⁴ Žárový pohřební ritus v nejmladším období MMK (MMK IIb) je s největší pravděpodobností reminiscencí na vzájemné soužití a ovlivňování obou kultur během předchozího vývoje.¹⁵

Závěr

Zjišťovací výzkum na výšinném sídlišti Velká skála u Výrovic prokázal intenzivní osídlení lokality zejména v období eneolitu, v menší míře pak v mladší době bronzové. Prozkoumané objekty však neposkytly dostatečně kvalitní materiál, který by bylo možné využít k dalším závěrům. Důležitým objevem je žárový hrob kultury s MMK.

V případě dalšího výzkumu lokality by bylo vhodné využít ke zjištění skutečného plošného rozsahu osídlení i k zachycení kvalitních objektů některých moderních, zejména geofyzikálních metod. Rovněž by se měla věnovat pozornost otázce možného opevnění lokality.

ЭНЕОЛИТ В ПОСЕЛЕНИИ НА ВОЗВЫШЕННОСТИ ВЕЛКА СКАЛА ВЕЛИЗИ ВЫРОВИЦ, РАЙОН ЗНОЙМО

Исследовательский зонд на выровицком поселении на возвышенности доказал, что плотное заселение здесь было главным образом в период энеолита. Археологический материал происходит прежде всего из культурного слоя. Поселение было впервые заселено в период поздней стадии культуры с моравской расписной керамикой (Паллиарди 116). Далее была найдена керамика культуры воронковидных кубков типа Retz—Křepice—Vajč культуры с канелированной керамикой и керамика свишовиц-

При раскопках была открыта также могила с трупосожжением со времени культуры с моравской расписной керамикой. В неглубокой яме были закрыты миской с ножкой остатки сожженных костей (табл. II:3).

Сжигание трупов во время культуры с моравской расписной керамикой является редким явлением и можно его считать реминисценцией сожительства упомянутой культуры с культурой с накольчато-ленточной керамикой, для которой сжигание покойников было более частым явлением.

Перевел Алеш Бранднер

¹² V. Podborský, op cit., 262.

¹³ Tůž, op. cit., 242—249, 262; tam i další literatura.

¹⁴ M. Steklá, Pohřby lidu s volutovou a vypíchanou keramikou, AR VIII, 1956, 697—723, spec. 721—723.

¹⁵ V. Podborský, l. c.

DAS ANEOLITHIKUM AUF DER HÖHENSIEDLUNG VELKÁ SKÁLA BEI VÝROVICE, BEZ. ZNOJMO

Die Feststellungsuntersuchung auf der Höhensiedlung in Výrovice bewies eine sehr intensive Besiedlung vor allem aus dem Aneolithikum. Das archeologische Material stammt vor allem aus der Kulturschicht. Diese Lokalität war zum erstenmal in der jüngeren Stufe der Kultur mit mährischer bemalter Keramik (Paliardi IIb) besiedelt. Ferner wurde auch Keramik der Trichterbecher, des Typus Retz—Křepice—Bajč, der Badener- und der Jevišovice-Kultur festgestellt.

Bei der Untersuchung entdeckte man auch ein Brandgrab der Kultur mit mährischer bemalter Keramik. In einer seichten Grube waren Reste von verbrannten Knochen beigelegt und mit einer Fusschüssel (Taf. II:3) bedeckt. Der Brandritus ist in der Kultur mit mährischer bemalter Keramik vereinzelt und kann als Reminiscenz an das Nebeneinanderleben dieser Kultur mit der Stichbandkeramik erklärt werden, in der die Verbrennung von Verstorbenen öfter ist.

Übersetzt von R. Tichý